

Wiktor Marzec

Teoria, praktyka, strategia, historia
O statusie współczesnej filozofii polityczności
– casus Laclau i Mouffe

Postmarksizm – teoria nieobojętna

Marksizm i jego wszyscy spadkobiercy od teorii krytycznej po postmarksizm to teoria społeczna o praktycznej intencji, ukierunkowana nie tylko na opis i interpretację, ale i zmianę świata (w myśl osławionej Marksowskiej XI tezy o Feurbachu). Od początku musiał więc stać czoła aporiom, które „normalna” teoria i filozofia społeczna nierzadko spostrzegały znacznie później. Być może marksizm pod względem ingerencji w opisywaną rzeczywistość nie różni się jakościowo od jakiegokolwiek innej perspektywy, jednakże on od razu czyni to jawnie i oczywiście na zupełnie inną skalę. Kwestia złożonej relacji teorii i praktyki, opisu i rzeczywistości, bytu i powinności, całości i części, faktu i prawdy dotyka prawdopodobnie wszystkich nauk społecznych, w marksizmie uwidaczniając się tylko niepomernie bardziej wyraziście. Marksizm więc musi być myślany w ścisłej relacji do rzeczywistości, którą opisuje i zmienia, nawet gdy nie urzeczywistnia swoich projektów bezpośrednio w rewolucyjnym czynie. W jakimś sensie jest na nią odpowiedzią, reakcją, próbą jej zmiany, przekształcenia lub chociaż krytycznego zrozumienia. Nie powstaje w próżni, proklamowany przez wizjonerskiego teoretyka, który wolnym aktem stwarza myśl na wyżynach idealizmu. Jest wynikiem przecięcia czy raczej ciągłego relacyjnego oddziaływania z jednej strony rozwoju myśli („historii idei”), wykształcania się filozoficznych schematów myślenia, nieustannego dialogu z poprzednikami, z drugiej zaś zmian rzeczywistości społecznej, z której wypływa i którą zmienia. Ta relacja do rzeczywistości ma jednak jeszcze jeden, nie mniej ważny, wymiar. To marksizm, a dokładniej materializm historyczny postawił jeden z pod-

stawowych postulatów, które stanowią kamień węgielny wszystkich nauk o historii kultury, myśli, idei. Jeśli tylko nie traktowana dogmatycznie, nie ujmowana w najgorszej zredukowanej formie prostej relacji nadbudowy do bazy, kontekstualizacja historyczna jest w tych naukach już zawsze, choć nie często w odpowiednim (czyli nie za małym i nie za dużym) stopniu obecna. Nawet jeśli nie uznamy, razem z Lukácssem, że „[teoria] jest z istoty swej niczym, jak tylko myślowym wyrazem samego procesu rewolucyjnego”¹, to w dalszym ciągu myślenie zwrotnie kształtuje procesy społeczne. A samo z nich się rodzi, na nie jest odpowiedzią, refleksyjnie rozpoznając zresztą i tę relację. Teoria pokazuje warunki, w jakich samorefleksja gatunku ludzkiego stała się obiektywnie możliwa, i zarazem określa adresata, który za jej pomocą może zdobyć świadomość samego siebie i swojej potencjalnej emancypacyjnej roli w procesie historycznym².

Związki te były obiektem krytycznej uwagi wielu teoretyków i badaczy myśli społecznej czy filozofii politycznej. Część z osiągniętych wniosków może być zapewne instruktywna dla rozważenia statusu historycznego i „epistemologicznego” wielu współcześnie formułowanych perspektyw, jednak zdaje się nie wyczerpywać tematu w obliczu niezwykle poważnych przewartościowań w sposobie budowy i ambicji poznawczych filozofii społecznej. Teoria polityczności Ernesto Laclau i Chantal Mouffe jest specyficzną próbą przeformułowania krytycznego i emancypacyjnego nerwu spuścizny marksistowskiej, przy jednoczesnym porzuceniu jej problematycznego balastu (postmarksizm to tedy „proces odzyskiwania intelektualnej tradycji, jak i proces wychodzenia poza nią”³). Wydaje się w pewien sposób emblematyczna dla całej formacji intelektualnej próbującej na nowo przemyśleć istotę (lub jej brak) tego, co polityczne. Prześledzenie targających nią napięć: między teorią a praktyką, strategiczną interwencją a deskrypcją, bytem i powinnością, afirmacją i negacją tradycji, postfundacjonalizmem a uniwersalizmem, perspektywą zlokalizowaną historycznie a mającym uniwersalne roszczenia opisem społeczeństwa może być tu ważnym uzupełnieniem. Posiada walor eksplanacyjny i heurystyczny dla dociekań nad statusem wielu współcze-

¹ G. Lukács, *Historia i świadomość klasowa. Studia o marksistowskiej dialektyce*, przeł. M. Siemek, Warszawa: PWN, 1988, s. 70.

² J. Habermas, *Teoria i praktyka*, przeł. Z. Krasnodębski, M. Łukasiewicz, Warszawa: PIW, 1983, s. 24.

³ E. Laclau, Ch. Mouffe, „Wstęp z 2000 roku”, w: „Hegemonia a strategia socjalistyczna”, *Krytyka Polityczna* 2007, nr 11/12, s. 211.